УДК 347.122

DOI 10.37566/2707-6849-2019-4(29)-4

Андрій ПОТАПЕНКО,

суддя Ржищівського міського суду Київської області,
викладач Національної школи суддів України

ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРИВАТНОГО ПРАВА ТА ІНТЕРЕСУ ЯК КАТЕГОРІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави є основною метою при вирішенні судом цивільних справ та виконанні завдань цивільного судочинства (частина перша ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України у редакції Закону № 2147-VIII від 3 жовтня 2017 р. – далі ЦПК України) [1].

В основі концептуальних змін нового процесуального законодавства, на відміну від попередньої редакції ЦПК України, є вирішення цивільних справ насамперед з метою ефективного захисту порушеного, невизнаного або оспорюваного приватного права та інтересу. Варто зауважити, що у своїй попередній редакції закон узагалі не оперував категорією «ефективний захист». На нашу думку, це є принциповою відмінністю від попередньої концепції «завдань цивільного судочинства», що, своєю чергою, зумовило введення іншої процесуальної новели й відповідно правової категорії – «ефективний спосіб судового захисту».

Так, у частині другій ст. 5 ЦПК України передбачено, що у випадку, якщо закон або договір не визначають ефективного способу захисту порушеного, невизнаного або оспореного права, свободи чи інтересу особи, яка звернулася до суду, суд відповідно до викладеної в позові вимоги такої особи може визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону [1].

Зазначена новела, на нашу думку, є, по суті, спробою імплементації у національному процесуальному законодавстві усталеної практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), відповідно до якої конвенційні права мають бути практичними та ефективними, та що справедливий судовий розгляд не закінчується ухваленням рішення, оскільки судові рішення також має бути виконане належним чином. Потребують наукового обґрунтування і тлумачення нові правові категорії названої вище новели процесуального законодавства: «ефективний спосіб судового захисту»; «визначення судом ефективного способу захисту»; «спосіб захисту, який не суперечить закону». Ці правові категорії нерозривно пов'язані між собою, оскільки вони спільно слугують основному завданню цивільного судочинства – вирішення спору з метою ефективного захисту приватного права та інтересу, а тому їх комплексний аналіз необхідний для правильного застосування новели.

Окремі питання правового регулювання відносин захисту суб'єктивних цивільних прав, у тому числі в аспекті ефективності судового захисту, належності обрання судових способів досліджувалось у наукових працях С. С. Алексєєва, О. А. Беляневич, Т. В. Боднар, І. В. Венедиктової, М. К. Галянтича, О. В. Дзери, О. О. Кота, О. В. Кохановської, О. Д. Крупчана, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця, Р. А. Майданика, Т. М. Підлубної, С. О. Погрібного, Ю. Д. Притики, Я. М. Романюка, О. М. Сасевича, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Р. О. Стефанчука, А. Г. Яреми, Т. М. Ярової, В. Л. Яроцького та інших вчених.

Водночас у доктрині цивільного права та цивільного процесуального права України не здійснювалось фундаментальних теоретичних напрацювань визначення правових категорій: «ефективний спосіб судового захисту», «визначення судом ефективного способу захисту», «спосіб захисту, який не суперечить закону».

Метою дослідження є комплексне розкриття теоретичних засад визначення судом ефективного способу захисту приватного права та інтересу як нового процесуального інструменту, відпрацювання на цій основі висновків, спрямованих на дієве запровадження цієї новели цивільного процесуального права. Для досягнення зазначеної мети в даному дослідженні

слід розкрити окремо та у їх взаємозв'язку правові категорії: «ефективний спосіб судового захисту», «визначення судом ефективного способу захисту», «спосіб захисту, який не суперечить закону».

«Ефективний спосіб судового захисту». Позитивне законодавство, як і цивільна процесуальна доктрина, не містить визначення правових категорій «ефективний спосіб судового захисту» (порушених, невизнаних або оспорюваних приватних прав, свобод чи інтересів осіб), «визначення судом ефективного способу захисту», «спосіб захисту, який не суперечить закону», тому для їх розкриття слід поєднати аналіз існуючих наукових визначень терміна «спосіб захисту порушеного права» і розуміння слова «ефективний» у юридичному та загальносоціальному значенні, спираючись на його конвенційні провідники в національне законодавство – рішення ЄСПЛ як джерел права.

Захист прав – одна з найважливіших категорій теорії цивільного та цивільно-процесуального права, з'ясування якої необхідне для подальшого аналізу механізму їх реалізації, застосування цивільно-правових санкцій і вирішення інших питань, що виникають у зв'язку з порушенням цивільних прав. Такий захист досягається шляхом застосування передбачених законом способів захисту. Що ж необхідно розуміти під способом захисту цивільних прав? Способи захисту цивільних прав та інтересів – це правові прийоми, що передбачені договором або законом, за допомогою яких зацікавлена особа, право якої було порушене, невизнане чи оспорене, має змогу захистити його, припинити порушення права, здійснити його відновлення і таким чином реалізувати надане їй суб'єктивне цивільне право на захист [2, с. 391].

При цьому у своїй роботі Т. М. Ярова вирізняє ознаки поняття способів захисту цивільних прав: «1) підставою їх застосування є закон чи договір; 2) реалізується суб'єктом у рамках матеріального правовідношення; 3) виникає із факту об'єктивно-протиправного діяння (порушення, невизнання чи оспорювання права)» [2, с. 391]. Наведене поняття способів захисту цивільних прав і його ознаки, на нашу думку, необхідно застосовувати також і до судових способів захисту цивільних прав.

Грунтовне визначення поняття «спосіб захисту цивільного права» надавав А. Г. Ярема, запропонувавши розуміти його як зумовлений зобов'язаннями, що походять з міжнародних договорів України, базований на положеннях Конституції, передбачений або такий, що допускається законом і реалізується на засадах: диспозитивності – потенційним або реальним позивачем; законності в контексті ухвалення судового акта за наслідками розгляду позовної заяви або клопотання – судом; належ-

ності та добровільності виконання або внаслідок забезпеченого державою примусу в разі відмови від добровільного виконання – потенційним або реальним відповідачем, захід активної поведінки (послідовну цілеспрямовану дію, систему таких дій), наслідком якого є захист порушеного, невизнаного або оспорюваного цивільного суб'єктивного права [3, с. 12].

Верховний Суд України в постанові від 15 квітня 2015 року сформував правовий висновок, де надав узагальнене, більш містке визначення «способів захисту суб'єктивних цивільних прав» – це закріплені законом матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких проводиться поновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав та вплив на порушника [4].

Визначаючи поняття правової категорії «ефективний спосіб судового захисту», необхідно розуміти значення слова «ефективний». Ефективний (від лат. *effectivus*) означає результативний, дійовий [5, с. 265]. Ефективність права – співвідношення фактичних результатів здійснення норми права та декларованої нею мети... Ця мета, зважаючи на наявність засобів та умов її досягнення, може бути найближчою або ж перспективною... Результатом впровадження норм права в життя є реальні зміни в суспільних відносинах... Загальна ефективність правового регулювання забезпечується належною якістю відповідних правових актів і процесуальними механізмами їх реалізації. Загальносоціальними передумовами ефективності права є його відповідність: об'єктивним закономірностям існування і розвитку людини та суспільства; конкретно-історичним умовам функціонування, реальним можливостям здійснення (матеріальним, духовним, кадровим тощо); потребам та інтересам суб'єктів, відносини яких регулюються у правовому порядку; станові правосвідомості і моралі, рівню загальної культури, громадській думці, висновкам наук, які предметно досліджують об'єкти, що належать до сфери правового регулювання [6, с. 369–370].

У наукових дослідженнях «ефективність» розглядається як умова визнання обраного способу захисту належним, їй надається характер важливої та навіть обов'язкової. Так, на думку О. О. Кота, вибір способу захисту порушеного права зумовлюється необхідністю застосування принципу верховенства права та забезпечення ефективного захисту сторони в судовому процесі, які засновані на дотриманні правила: застосування судом того чи іншого способу захисту має реально забезпечувати відновлення прав позивача. Тобто в остаточному підсумку ефективний засіб повинен забезпечити поновлення порушеного права, а в разі неможливості такого поновлення – гарантувати особі можливість отримання нею відповідного

відшкодування [7, с. 211–212].

Близькою до точки зору О. О. Кота щодо завдання «ефективності» способу захисту є думка О. М. Сасевича про те, що ефективний спосіб захисту повинен забезпечити поновлення порушеного права, бути адекватним наявним обставинам та виключати подальше звернення особи до суду за захистом порушених прав [8].

Своєю чергою Ю. В. Білоусов наголошує, що проблема вдосконалення національних заходів правового захисту неодмінно пов'язана з їхньою ефективністю, що повинно враховуватися при вдосконаленні національного процесуального законодавства, забезпеченні справедливого судового розгляду шляхом розподілу відповідальності за нього між судом і сторонами, апроксимації процесуальних форм, які застосовуються в європейських країнах [9, с. 158].

На нашу думку, ефективний спосіб захисту приватного права або інтересу слід розглядати як сукупну правову категорію, де трикутник «ефективне – захист – право» – це його складові, що й утворюють єдиний процесуальний механізм. При цьому ефективність у цивільно-процесуальному правовому механізмі не є самостійною, а залежить від багатьох факторів. Ефективність як правовий критерій слід розглядати не окремо, а як категорію «ефективний спосіб захисту» приватного права або інтересу.

Повертаючись до конвенційних провідників новели – ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) передбачено право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі конвенційних прав і свобод, зокрема і права власності, гарантованого статтею 1 Першого протоколу до Конвенції. Європейський суд з прав людини неодноразово, аналізуючи національні системи правового захисту на предмет дотримання ст. 13 Конвенції, вказував, що для того, аби бути ефективним, національний засіб юридичного захисту має бути: не залежним від будь-якої вжитої на розсуд державних органів дії, безпосередньо доступним для тих, кого він стосується (див. рішення від 6 вересня 2005 р. у справі «Гурепка проти України» (*Gurepka v. Ukraine*, заява № 61406/00, § 59); «ефективним» як у законі, так і на практиці, зокрема, у тому сенсі, щоб його використання не було ускладнене діями або недоглядом органів влади відповідної держави (див. рішення від 10 грудня 1996 р. у справі «Аксой проти Туреччини» (*Aksoy v. Turkey*, заява № 100/1995/606/694, § 95); спроможним запобігти виникненню або продовженню стверджуваного порушення чи надати належне відшкодування за будь-яке порушення, яке вже мало місце (див. рішення від 26 жовтня 2000 р. у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*, заява

№ 30210/96, § 158) (§ 29 рішення Європейського суду з прав людини від 16 серпня 2013 р. у справі «Гарнага проти України» (*Garnaga v. Ukraine*, заява № 20390/07) [10]. З аналізу наведеної судової практики можна дійти висновку, що ЄСПЛ виділяє декілька конвенційних процесуальних вимог до ефективного національного засобу юридичного захисту: засіб є ефективним, якщо він доступний і достатній; має бути достатнім не тільки в теорії, а й на практиці; повинен бути ефективним на практиці й по закону з урахуванням індивідуальних обставин справи. Водночас важливою ремаркою щодо сутності правової категорії ефективного національного засобу юридичного захисту буде те, що його ефективність не залежить від впевненості в успішному результаті для заявника. У даному випадку мета позитивного зобов'язання держави Україна за ст. 13 Конвенції обмежується утворенням ефективного засобу юридичного захисту, що вступає у суперечність із головним завданням ефективного способу судового захисту для заявника – забезпечення реального результату. Тобто ЄСПЛ у даному випадку не гарантує успішний результат для заявника, тому при застосуванні правової категорії «ефективний спосіб судового захисту» ЄСПЛ залишає широкий розсуд національним судовим органам.

Велика Палата Верховного Суду, надаючи правовий висновок у справі № 339/142/16-ц, та застосовуючи процесуальну новелу, передбачену у частині другій ст. 5 ЦПК України, висловила позицію, що, оцінюючи належність обраного позивачем способу захисту, суди мають визначити, чи є такий спосіб ефективним: вимога про захист цивільного права має відповідати змісту порушеного права та забезпечувати його поновлення, а у разі неможливості такого поновлення повинна гарантувати особі отримання відповідного відшкодування [10].

На нашу думку, зазначена позиція Великої Палати Верховного Суду не лише ґрунтується на практиці ЄСПЛ, а й ураховує останні наукові дослідження терміна «ефективність» у контексті обрання позивачем належного способу захисту приватного права та інтересу як категорії процесуального права та є, по суті, першим визначенням наукової категорії «ефективний спосіб захисту», який міститься у практиці найвищого суду в системі судоустрою України.

Враховуючи викладене, можна сформулювати таке поняття «ефективний спосіб судового захисту» – це пред'явлена до суду вимога (матеріально-правовий захід примусового характеру) про захист приватного права чи інтересу, що відповідає змісту порушеного права та забезпечує його реальне поновлення, а у разі неможливості такого поновлення повинна гарантувати особі отримання відповідного відшкодування.

«Визначення судом ефективного способу захисту». Стосовно порядку визначення судом ефективного способу захисту доцільним видається звернення до наведеного вище правового висновку Великої Палати Верховного Суду, викладеного в постанові від 12 грудня 2018 року. У ньому вказується, що суди мають визначити, чи є спосіб захисту ефективним при оцінці належності обраного позивачем способу захисту приватного права та інтересу.

Викладене дає підстави припустити, що умова ефективності способу захисту як новела процесуального права замінює або поглинає умову належності обрання способу судового захисту приватного права та інтересу. Більше того, умова ефективності способу захисту права або інтересу на відміну від умови належності обрання способу захисту або інтересу нормативно закріплена у новій редакції ЦПК України, що вочевидь надає їй у правозастосовній практиці обов'язкового характеру.

Згідно з усталеною судовою практикою порушення, невизнання або оспорювання суб'єктивного права є підставою для звернення особи до суду за захистом цього права із застосуванням відповідного способу захисту. Особа, права якої порушено, може скористатися не будь-яким, а конкретним способом захисту свого права [11].

Не можна не погодитись із висновками Т. М. Підлубної про те, що обрання того чи іншого способу захисту порушеного права чи інтересу суб'єктом права на захист визначається не лише його особистою волею, а й залежить від характеру порушеного правовідношення, наявності чи відсутності прямої вказівки закону, домовленості сторін. При цьому треба вказати, що таке твердження не є обмеженням принципу свободи вибору поведінки учасників цивільних правовідносин. Власник порушеного права може використати конкретний спосіб захисту, обравши його із переліку тих способів, які передбачені для захисту відповідного порушеного права чи інтересу в конкретних умовах, у такий спосіб реалізувавши принцип диспозитивності щодо свободи вибору механізму здійснення свого права на захист [12, с. 41–42].

У сучасних умовах новела процесуального права, передбачена частиною другою ст. 5 ЦПК України, надає право суду за умов і підстав, обумовлених законом, визначити «ефективний спосіб судового захисту», тобто визначити у резолютивній частині рішення суду конкретний спосіб захисту, що викладений у позові, та саме той, що буде ефективним при захисті суб'єктивного приватного права чи інтересу позивача.

Застосування (визначення) судом «ефективного способу судового захисту» може бути обережне (пасивне) або активне.

У разі відсутності, на думку суду, «ефективного способу захисту», суд не вправі вийти за межі позовних вимог (частина друга ст. 264 ЦПК України). Це перше й основне обмеження суду в його праві «визначати ефективний спосіб судового захисту». Ефективний спосіб захисту не може бути сюрпризом для відповідача чи інших учасників процесу під час або після оголошення рішення суду. Наведене обмеження потребує окремого наукового дослідження, тому в даній публікації воно докладно не обговорюватиметься.

З огляду на наведене обмеження про обережне (пасивне) визначення судом «ефективного способу судового захисту» можна вести мову в разі викладення у позові вимоги, що на розсуд суду не відповідатиме умові «ефективності», внаслідок чого в задоволенні цієї позовної вимоги судом буде відмовлено, однак суд у мотивувальній частині судового рішення наведе застереження про можливий шлях заявлення в іншому провадженні «ефективного способу судового захисту» порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів позивача.

Водночас у разі викладення у позові поряд із основною вимогою ще й додаткової вимоги як альтернативної, що може, на думку позивача, слугувати для нього «ефективним способом захисту», суд зобов'язаний буде обрати одну із двох заявлених у позові альтернативних вимог через оцінку його «ефективності». Визначення (вибір) із альтернативних вимог можна розглядати як активне застосування судом процесуальної новели «визначення судом ефективного способу захисту».

Безумовно, на суд буде впливати «бюрократія» процесу, але пасивна поведінка відповідача у процесі включає «активність» суду. Й, навпаки, коли відповідач «активний», суддя враховує його позицію, оцінює його доводи або заперечення щодо ефективності заявленого судового способу захисту, тому при оцінці ефективності способу судового захисту суду слід зважати на активність відповідача у процесі.

Отже, визначення судом ефективного способу захисту – це процесуальна дія суду, що здійснюється під час стадії ухвалення судом рішення та полягає в оцінці викладеної у позові вимоги на предмет її ефективності при вирішенні питання належності (адекватності) обраного позивачем способу захисту приватного права та інтересу.

«Спосіб захисту, який не суперечить закону». У сучасних умовах ускладнення цивільних правовідносин і здійснення правосуддя з урахуванням букви й духу закону закріплене в актах законодавства писане право вже не здатне належним чином регулювати реально існуючі відносини за допомогою закритого переліку догм права, зокрема норм про закритий

перелік способів захисту суб'єктивних прав. Аналіз наведеної проблеми дає підстави для висновку про те, що станом на тепер закритий перелік способів захисту цивільних прав і законних інтересів не відповідає сучасному рівню розвитку цивільно-правових відносин, їх доволі високому рівню динаміки [7, с. 209].

Саме стрімкий розвиток цивільно-правових відносин, а також фактична неможливість своєчасного реагування на нові виклики цих відносин, а тим більше неможливість оперативного законодавчого врегулювання і доповнення необхідних способів захисту у законах, сприяли появі «відкритого» переліку способів захисту суб'єктивних приватних прав або інтересів.

«Спосіб захисту, який не суперечить закону» як вид способів захисту суб'єктивних прав або інтересів нормативно закріплений як новела процесуального права у частині другій ст. 5 ЦПК України «Способи захисту, які застосовуються судом» та п. 4 частини третьої ст. 175 ЦПК України «Позовна заява». Зазначені новели процесуального права розвивають загальне правило, закріплене у частині п'ятій ст. 55 Основного Закону України про те, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Проілюструємо дію застосування правової категорії «способу захисту, який не суперечить закону» на прикладі розгляду судами спорів щодо майнових прав на об'єкти незавершеного будівництва, коли виникають питання щодо майнових прав як об'єкта права власності. У цих спорах інвестори будівництва вдаються до використання різних форм захисту й обрання судових способів захисту: визнання права власності на об'єкт нерухомості, який введений в експлуатацію, однак з різних підстав не були отримані правовстановлюючі документи; визнання майнових прав на проінвестований об'єкт нерухомості.

Питання включення майнових прав до кола об'єктів права власності є дискусійним, виходячи з їх суті (оскільки до майнових прав у науковій літературі відносять речові, зобов'язальні, виключні та корпоративні права) та у зв'язку з неоднозначністю визначення майнових прав у нормах чинного законодавства [13, с. 26].

У постанові Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 30 січня 2013 року у справі № 6-168цс12 робиться висновок, що майнове право, яке можна визначити як «право очікування», є складовою майна як об'єкта цивільних прав. Майнове право – це обмежене речове право, за яким власник цього права наділений певними, але не всіма правами власника майна, та яке засвідчує правомочність його власника

отримати право власності на нерухоме майно чи інше речове право на відповідне майно в майбутньому. Захист майнових прав здійснюється у порядку, визначеному законодавством, а якщо такий спеціальний порядок не визначений, захист майнового права здійснюється на загальних підставах цивільного законодавства [13, с. 29–30].

В актуальній судовій практиці Верховного Суду «спосіб захисту, який не суперечить закону» застосовується як ефективний, не заборонений законом спосіб захисту порушених прав. Так, у своїй постанові 11 вересня 2019 року Велика Палата Верховного Суду зазначила, що суди виходили із того, що, звертаючись до суду з позовом про визнання майнового права на об'єкт нерухомого майна, позивачка обрала ефективний, не заборонений законом спосіб захисту порушених прав, оскільки іншим шляхом вона не може захистити свої права. Установивши, що будинок закінчений будівництвом і введений в експлуатацію, позивачка виконала свої договірні зобов'язання, а саме повністю оплатила вартість об'єкта будівництва, тобто вчинила дії, спрямовані на виникнення юридичних фактів, необхідних і достатніх для отримання права вимоги на об'єкт будівництва або набуття майнових прав на цей об'єкт, а відповідач заперечує та не визнає таких прав позивача, суди дійшли обґрунтованих висновків про наявність підстав для задоволення позову та визнання майнових прав за позивачем на об'єкт інвестування [14].

В іншій постанові від 16 жовтня 2019 року Велика Палата Верховного Суду дійшла аналогічних висновків. Рішенням Шевченківського районного суду м. Києва від 1 квітня 2015 року позов задоволено. Визнано за позивачем майнові права на трикімнатну квартиру. Апеляційний суд керувався тим, що, звертаючись до суду з цим позовом, позивач обрав ефективний, не заборонений законом спосіб захисту порушених прав, оскільки іншим шляхом він не може захистити свої права. У контексті ст. 1 Першого протоколу до Конвенції об'єктами права власності можуть бути в тому числі «правомірні очікування» та «майнові права» (рішення ЄСПЛ від 23 жовтня 1991 р. у справі «Пайн Велі Девелопмент Лтд. та інші проти Ірландії»). Оскільки відповідач заперечує, не визнає майнових прав позивача на вказаний об'єкт нерухомості, хоча останній і виконав у повному обсязі свої зобов'язання щодо оплати об'єктів інвестування, а також оскільки будинок закінчений будівництвом і введений у експлуатацію, суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, зробив обґрунтований висновок про задоволення позову та визнання за позивачем майнових прав на вищевказаний спірний об'єкт [15].

Як бачимо із наведених постанов, Велика Палата Верховного Суду,

хоча прямо й не посилається на частину другу ст. 5 ЦПК України (скоріше тому, що справи в судах попередніх інстанцій розглядались за дії старої редакції цивільного процесуального законодавства), сформулювала новий «ефективний спосіб судового захисту приватного права або інтересу», не заборонений законом, а саме визнання за інвестором будівництва майнових прав на об'єкт нерухомості.

З огляду на відоме правило «дозволено все, що не заборонено законом», не претендуючи на довершеність, слід запропонувати таке визначення поняття способу захисту, що не суперечить закону. Отже, «спосіб захисту, який не суперечить закону» – це пред'явлена до суду з метою ефективного захисту порушеного, невизнаного або оспорюваного приватного права чи інтересу вимога про захист приватного права чи інтересу, що не суперечить закону (не заборонена законом), відповідає змісту порушеного права та забезпечує його реальне поновлення.

Висновки. «Ефективний спосіб захисту» приватного права або інтересу слід розглядати як сукупну правову категорію, де трикутник «ефективне – захист – право» – це його складові, що й утворюють єдиний процесуальний механізм. При цьому «ефективність» у цивільно-процесуальному правовому механізмі не є самостійною, а залежить від багатьох чинників. Ефективність як правовий критерій слід розглядати не окремо, а як категорію «ефективний спосіб захисту» приватного права або інтересу. Отже, ефективність як самостійний критерій не можна виокремлювати.

Водночас для правильного розуміння новели слід спробувати надати проміжні визначення понять: «ефективний спосіб судового захисту»; «визначення судом ефективного способу захисту»; «спосіб захисту, який не суперечить закону».

«Ефективний спосіб судового захисту» – це пред'явлена до суду вимога (матеріально-правовий захід примусового характеру) про захист приватного права чи інтересу, що відповідає змісту порушеного права та забезпечує його реальне поновлення, а в разі неможливості такого поновлення повинна гарантувати особі отримання відповідного відшкодування.

«Визначення судом ефективного способу захисту» – це процесуальна дія суду, що здійснюється під час стадії ухвалення судом рішення та полягає в оцінці викладеної в позові вимоги на предмет її «ефективності» при вирішенні питання належності (адекватності) обраного позивачем способу захисту приватного права та інтересу.

«Спосіб захисту, який не суперечить закону» – це пред'явлена до суду з метою ефективного захисту порушеного, невизнаного або оспорюваного приватного права чи інтересу вимога про захист приватного права чи ін-

тересу, що не суперечить закону (не заборонена законом), відповідає змісту порушеного права та забезпечує його реальне поновлення.

Подальше наукове дослідження понятійного апарату правових категорій новели цивільного процесуального права «ефективний спосіб захисту приватного права та інтересу» доцільно проводити через призму судової практики застосування новели. При цьому розкриття змісту правових категорій слід адаптувати та удосконалювати виключно з метою досягнення основного завдання цивільного судочинства – ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Перелік використаних джерел

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовт. 2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (дата звернення: 18.12.2019).
2. Ярова Т. М. Поняття способів захисту цивільних прав та інтересів. Держава і право. Юридичні і політичні науки: зб. наук. пр. 2008. Вип. 41. С. 386–391.
3. Захист цивільних прав та інтересів судом: окремі питання теорії та практики / за заг. ред. А. Г. Яреми. Київ: Істина, 2015. 420 с.
4. Постанова Верховного Суду України від 15 квітня 2015 року у справі № 6-55ц15. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43675421> (дата звернення: 18.12.2019).
5. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. 848 с.
6. Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 2: Д–Й. 744 с.
7. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. Київ: Алерта, 2017. 494 с.
8. Сасевич О. М. Судовий контроль за виконанням дискреційних повноважень. Судово-юридична газета: веб-сайт. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/154340-sudoviy-kontrol-za-vikonannyam-diskreitsynikh-povnovazhen> (дата звернення: 18.12.2019).
9. Удосконалення механізмів захисту цивільних прав в умовах реформування цивільного законодавства в європейських країнах: зб. наук. праць /

за ред. О. Д. Крупчана, Ю. В. Білоусова. Київ: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. 212 с.

10. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12 грудня 2018 року у справі № 339/142/16-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79298376> (дата звернення: 18.12.2019).

11. Постанова Верховного Суду України від 15 квітня 2015 року у справі № 6-55ц15. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43675421> (дата звернення: 18.12.2019).

12. Підлубна Т. М. Критерії вибору способу захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів. Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Вип. 435: Правознавство. Чернівці: Рута, 2008. С. 40–42.

13. Григор'єва Л. І., Павловська С. В. Застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ: науково-практичний коментар. Практика Верховного Суду України з питань захисту права власності. Київ: Істина, 2014. 344 с.

14. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 вересня 2019 року у справі № 6-761/4771/15-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84275096> (дата звернення: 18.12.2019).

15. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 жовтня 2019 року у справі № 6-761/4773/15-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85174502> (дата звернення 18.12.2019).

References

1. On amendments to the Economic Procedure Code of Ukraine, the Civil Procedure Code of Ukraine, the Code of Administrative Judiciary of Ukraine and other legislative acts: The Law of Ukraine of 3 October. 2017 No. 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (accessed: 12/18/2019). [Ukr.].

2. Yarova T.M. The concept of ways of protecting civil rights and interests. State and law. Law and Political Science: Coll. of sciences. 2008. 41. P. 386–391. [Ukr.].

3. Protection of Civil Rights and Interests by the Court: Some Issues of Theory and Practice / by General. ed. A.G .Yaremi. Kiev: The Truth, 2015. 420 p. [Ukr.].

4. Resolution of the Supreme Court of Ukraine of April 15, 2015 in Case No. 6-55ts15. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43675421> (accessed: 12/18/2019). [Ukr.].

5. Kunch Z.Y. *Universal dictionary of the Ukrainian language*. Ternopil: The Educational Book - Bogdan, 2007. 848 p. [Ukr.].
6. *Legal Encyclopedia: 6 volumes* / ed. Yu. S. Shemshenko. Kyiv: «Ukr. encyclopedia» them. MP Bazhana, 1998. Vol. 2: D – J. 744 p. [Ukr.].
7. Kot O. O. *Exercise and protection of subjective civil rights: problems of theory and jurisprudence: monograph*. Kyiv: Allerta, 2017. 494 p. [Ukr.].
8. Sasevich O.M. *Judicial control over the exercise of discretionary powers*. Forensic Newspaper: Website. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/154340-sudoviy-kontrol-za-vikonannyam-diskretyynikh-povnovazhen> (accessed: 12/18/2019). [Ukr.].
9. *Improvement of civil rights protection mechanisms in the context of civil law reform in European countries: Coll. of sciences*. edit / edit O. Krupchana, Yu. V. Bilousova. Kiev: Private Law and Entrepreneurship Research Institute of the National Academy of Science of Ukraine, 2012. 212 p. [Ukr.].
10. *Judgment of the Grand Chamber of the Supreme Court of 12 December 2018 in Case No. 339/142/16-c*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79298376> (accessed: 12/18/2019). [Ukr.].
11. *The decision of the Supreme Court of Ukraine of April 15, 2015 in case No. 6-55ts15*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43675421> (accessed: 12/18/2019). [Ukr.].
12. Podlubna T.M. *Criteria for choosing a way to protect subjective civil rights and interests*. Chernivtsi University Scientific Bulletin: Coll. of sciences. wash. No. 435: Jurisprudence. Chernivtsi: Ruta, 2008. pp. 40–42. [Ukr.].
13. Grigorieva L. I., Pavlovskaya S.V. *The application by the courts of the legislation on property rights in the consideration of civil cases: a scientific and practical comment*. Practice of the Supreme Court of Ukraine on the protection of property rights. Kiev: The Truth, 2014. 344 p. [Ukr.].
14. *Judgment of the Grand Chamber of the Supreme Court of 11 September 2019 in Case No. 6-761/4771/15-c*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84275096> (accessed: 12/18/2019). [Ukr.].
15. *Order of the Grand Chamber of the Supreme Court of 16 October 2019 in Case No. 6-761/4773/15-c*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85174502> (accessed 18/12/2019). [Ukr.].

ПОТАПЕНКО А. Ефективний спосіб судового захисту приватного права та інтересу як категорія процесуального права.

Стаття присвячена дослідженню та аналізу новели цивільного процесуального законодавства «ефективний спосіб судового захисту» приватного права та інтересу як правової категорії процесуального права. Констату-

ється, що ефективний спосіб захисту приватного права або інтересу слід розглядати як сукупну правову категорію, де трикутник «ефективне – захист – право» – це його складові, які й утворюють єдиний процесуальний механізм. Обґрунтовуються окремо та у їх взаємозв'язку правові категорії «ефективний спосіб судового захисту», «визначення судом ефективного способу захисту», «спосіб захисту, який не суперечить закону» на основі аналізу практики ЄСПЛ та національних судів.

Ключові слова: ефективний захист порушеного, невизнаного або оспорюваного права; ефективний спосіб судового захисту; визначення судом ефективного способу захисту; спосіб захисту, який не суперечить закону; доступ до правосуддя; ефективний засіб юридичного захисту.

ПОТАПЕНКО А. Эффективный способ судебной защиты частного права и интереса как категория процессуального права.

Статья посвящена исследованию и анализу новеллы гражданского процессуального законодательства «эффективный способ защиты» частного права и интереса как правовой категории процессуального права. Констатируется, что эффективный способ защиты частного права или интереса следует рассматривать как совокупную правовую категорию, где треугольник «эффективное – защита – право» – это его составляющие, которые образуют единый процессуальный механизм. Обосновываются отдельно и в их взаимосвязи правовые категории «эффективный способ защиты», «определение судом эффективного способа защиты»; «способ защиты, который не противоречит закону» на основе анализа практики ЕСПЧ и национальных судов.

Ключевые слова: эффективная защита нарушенного, непризнанного или оспоренного права; эффективный способ судебной защиты; определение судом эффективного способа защиты; способ защиты, который не противоречит закону; доступ к правосудию; эффективное средство юридической защиты.

POTAPENKO A. The effective method of judicial defence of private right and interest as category of judicial right.

The article is sanctified to research and analysis of short story of civil judicial legislation «effective method of judicial defence» of private right and interest as a legal category of judicial right. Drawn conclusion, that the «effective method of defence» of private right or interest it follows to examine as the combined legal category, where triangle: effective-defence-right, it is his constituents that form an only judicial mechanism. Thus «efficiency» in

a civilly-judicial legal mechanism is not independent, but depends on many factors. «Efficiency» is examined as a legal criterion that it does not follow to examine separately, but as category «effective method of defence» of private right or interest. Investigated separately and in their intercommunication legal categories: «effective method of judicial defence»; «determination of cramps of effective method of defence»; «method of defence, that does not conflict with a law»; on the basis of analysis of practice of ECHR and national courts of cassation instances intermediate determinations of the above-mentioned concepts are given.

A «effective method of judicial defence» is the requirement (materially-legal measure of a force character) produced in a court about defence of private right or interest that answers maintenance of the broken right and the real renewal provides him, and if it be impossible such renewal must avouch for the face of receipt of corresponding compensation.

«Determination of cramps of effective method of defence» is a judicial action of court that comes true during the stage of acceptance of cramps of decision and consists in the estimation of the requirement expounded in a lawsuit for the purpose her «efficiency» at the decision of question of belonging (adequacies) of select a plaintiff method of defence of private right and interest.

«Method of defence, that does not conflict with a law», - it produced in a court with the aim of effective defence broken, unrecognized or contested private right or interest requirement about defence of private right or interest, that does not conflict with a law (not forbidden by a law), answers maintenance of the broken right and provides him it is real renewal.

Key words: effective defence of the unrecognized or contested right broken; effective method of judicial defence; determination of cramps of effective method of defence; method of defence, that does not conflict with a law; access is to the justice; effective means of legal defence.